

Wiktor Możgin

Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska

Przywracanie historycznej pamięci małego miasta jako sposób zwiększenia jego atrakcyjności turystycznej (studium przypadku)**Streszczenie**

Współcześnie coraz większą popularność wśród badaczy zyskuje problematyka dotycząca konkretnego miejsca. Paradoksalnie, atomizacja obszaru państwa pozwala na lepsze poznanie złożonych struktur, jakie to państwo tworzy. W tym właśnie zakresie lokalny charakter zachodzących procesów stanowi dzisiaj punkt odniesienia dla szeroko ujętej dyskusji o wartościach miejsca (miasta). Artykuł przedstawia proces przywracania historycznej pamięci w małym mieście na Ukrainie i wpływ owej pamięci na atrakcyjność turystyczną tego miasta. Autor odwołuje się do wyników badań przeprowadzonych w miejscowości Sławuta i przeprowadza analizę wybranych okresów historycznych – ich znaczenia dla turystycznej atrakcyjności miasta. Wskazuje również propozycje działań mających na celu przygotowanie skutecznej strategii skierowanej na promocję miasta na zewnątrz. Artykuł stanowi część szerszej dyskusji naukowej na temat turystycznej atrakcyjności niewielkich ukraińskich miast, która sukcesywnie trwa na Ukrainie od 2015 roku.

Restoring the historical memory of a small town as a way to increase its tourist attractiveness (case study)**Abstract**

Nowadays, problems related to a particular place are gaining more and more popularity among researchers. Paradoxically, the atomization of a state's territory allows for a better understanding of the complex structures that state creates. It is in this respect that the local nature of the processes taking place is today a reference point for a broadly understood discussion about the values of a place (town). The article presents the process of restoring historical memory in a small town in Ukraine and the impact of this memory on the town's tourist attractiveness. The author refers to the results of research carried out in Slavuta and analyzes selected historical periods – their importance for the tourist attractiveness of the town. It also indicates proposed activities aimed at preparing an effective strategy aimed at promoting the town externally. The article is part of a broader scientific discussion on the tourist attractiveness of small Ukrainian towns, which has been successfully taking place in Ukraine since 2015.

Słowa kluczowe: atrakcyjność turystyczna, pamięć historyczna, małe miasto, Ukraina, Sławuta.

Keywords: tourist attractiveness, historical memory, small town, Ukraine, Slavuta.

Otrzymano: 25.05.2021

Received: 25.05.2021

Zaakceptowano: 03.09.2021

Accepted: 03.09.2021

Sugerowana cytacja / Suggested citation; Moźgin, W. (2021). Przywracanie historycznej pamięci małego miasta jako sposób zwiększenia jego atrakcyjności turystycznej (studium przypadku), *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*, 16, 117–127, doi: 10.24917/20845456.16.7

Wstęp

Procesy globalizacyjne oparte na rozwoju sieci informatycznych oraz transportowych, jak również popularyzacja nomadycznego sposobu życia, mają bezpośredni wpływ na zanik znaczenia miejsca w życiu człowieka. Następuje homogenizacja oraz unifikacja wzorców kulturowych i społecznych. Negowanie znaczenia miejsca jest obecne w refleksji historiograficznej, antropologicznej oraz kulturoznawczej wielu badaczy, takich jak między innymi: E. Relph (1976), M. Augé (1995), T. Beatley (2004), J.H. Kunstler (1998) oraz R. Putnam (2000). M. Castells, mający podobne zdanie co do wspomnianych autorów, twierdził, że współczesny zglobalizowany świat to „przestrzeń sieci komunikacyjnych”, a nie konkretnych, unikatowych miejsc, posiadających własną historię oraz tożsamość (Castells, 2009). Tym niemniej w każdej sytuacji proces rodzi kontrproces i dlatego procesy globalizacyjne zaczęły coraz częściej sprzyjać tendencjom odśrodkowym podkreślającym znaczenie konkretnego miejsca. E.S. Casey wskazywał na współczesną wrażliwość w stosunku do miejsca, która wynika z dojrzałości społeczeństw, obejmując ich sferę pamięciową oraz aksjologiczną (Casey, 1997). Ten zwrot ma szczególne znaczenie w procesie przywiązania do konkretnego miejsca, a związku z tym zwiększenia jego atrakcyjności turystycznej.

Paradoksalnie, atomizacja obszaru konkretnego państwa pozwala na lepsze poznanie złożonych struktur, jakie to państwo tworzy (Wang, 2018). W tym kontekście współczesne państwo ukraińskie, znajdujące się na etapie społeczno-kulturowej transformacji, wymaga rzetelnej analizy naukowej uwzględniającej w szczególności sposób perspektywę lokalną. Jest to bezpośrednio związane ze zmianą naukowej percepcji konkretnego miejsca, która nastąpiła po 2014 roku, czyli po wydarzeniach rewolucji godności. Wówczas zmieniono narrację potwierdzającą, iż Ukraina to nie tylko największe ośrodki aglomeracyjne, lecz także setki niewielkich miast rozproszonych po całym terytorium państwa. Każde małe miasto posiada własną, unikatową historię, poznanie której, poprzez zastosowanie podejścia indukcyjnego, pozwoli na zrozumienie wieloaspektowości oraz atrakcyjności, wydawać by się mogło prostych struktur miejskich.

Tematem artykułu jest przywracanie historycznej pamięci małego miasta w celu zwiększenia jego atrakcyjności turystycznej. Zagadnienie Autor rozpatruje na przykładzie miasta Sławuta na Ukrainie. Wśród możliwości przywracania historycznej pamięci miasta proponuje m.in.: zwiększenie wydatków finansowych na rozwój programów edukacyjno-kulturowych, inwentaryzację zabytków, wsparcie

konserwacji już istniejących zabytków, wspólne projekty badawcze zarówno z ukraińskimi, jak i zagranicznymi badaczami itd. Nie tylko Lwów, Kijów, Odessa stanowią destynacje turystyczne, lecz coraz częściej to małe miasta cieszą się turystyczną popularnością. Podkreślenie znaczenia lokalności w kontekście badań nad atrakcyjnością turystyczną miasta (konkretnego miejsca) jest związane z procesem przywracania jego pamięci historycznej, która wpływa na eksponowanie walorów turystycznych, zwracających uwagę odwiedzających.

Aspekt metodologiczny

Ramy teoretyczne niniejszego artykułu wymagają zastosowania podejścia interdyscyplinarnego. W tym zakresie pożytecznym okazał się być dorobek J. Le Goffa, K. Pomiana, P. Ricoeura, R. Kosellecka, H. Welzera oraz Jana i Aleidy Assmanów. Autor odwołuje się przede wszystkim do hermeneutycznego podejścia P. Ricoeura, które poprzez procesy narratywne pozwala łączyć historię i pamięć (Ricoeur, 2012). Podejście to ściśle koresponduje z postulatami J. Le Goffa oraz K. Pomiana.

Autor, odwołując się do prac współczesnej humanistyki niemieckiej, rozszerza zakres teoretyczny pojęcia „historyczna pamięć” odwołując się nie tylko do analizy historycznej i społecznej, lecz także do procesów interpretacyjnych artefaktów kulturowych. Istotną w tym kontekście jest praca R. Kosellecka *Semantyka historyczna*, w której niemiecki badacz wskazuje zakres pojęcia „historyczna pamięć” odwołując się do perspektywy historiozoficznej oraz badań nad historią pojęć (Koselleck, 2001). W związku z powyższym pojęcie „historycznej pamięci” w niniejszym artykule jest rozumiane jako zestaw przekonań i wyobrażeń odnoszących się do zdarzeń, postaci oraz procesów z przeszłości, wraz z elementami wartościującymi, które są wspólnie podzielane przez członków danej zbiorowości, a niosących ważne dla niej treści. Zatem na pamięć zbiorową składają się przekonania obecne w indywidualnych pamięciach pojedynczych podmiotów właśnie dlatego, że podmioty te do owej zbiorowości należą (Szacka, 2005). Wspólna historyczna pamięć jest więc jednym z podstawowych wskaźników tożsamości dla społeczności, która jest jej nosicielem, jak również stanowi zasadniczy czynnik integrujący odnoszący się do sfery wartości oraz idei (Cubitt, 2007). W ten sposób, poprzez przywracanie pamięci historycznej, odbywa się automatyczne zwiększenie atrakcyjności konkretnego miejsca. Znajomość historii oraz umiejętność transportowania jej na zewnątrz powinno stanowić priorytetowe zadanie nie tylko dla lokalnych władz, lecz przede wszystkim mieszkańców tego miasta.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie częściowych wyników badań, które były realizowane w latach 2019–2021 w miejscowości Sławuta (obwód Chmielnicki) przedstawiające znaczenie przywracania historycznej pamięci w małej miejscowości na Ukrainie. Weryfikacji zostaje poddana hipoteza, iż każde miejsce (miasto), niezależnie od jego wielkości, posiada własną, unikalną historię, poznanie której jest potrzebne, aby poznać i zrozumieć historię konkretnego państwa w ogóle, na której opiera się jego turystyczna atrakcyjność. Autor zadaje dwa zasadnicze pytania badawcze, odpowiedzi na które pozwolą sprostować, albo potwierdzić podstawową hipotezę. Zatem po pierwsze, jaki okres historii, uwzględniając jego złożoność oraz wielowymiarowość, powinien być brany pod uwagę w kontekście

przywracania historycznej pamięci miasta? Po drugie, w jaki sposób ta pamięć historyczna powinna być wykorzystywana w kontekście zwiększania turystycznej atrakcyjności miasta (miejsca)?

W celu weryfikacji hipotezy autor zastosował szereg metod badawczych charakterystycznych dla nauk społecznych. W tym zakresie odwołał się do metody historyczno-porównawczej, pozwalającej wskazać charakterystyczne cechy w podejściu do traktowania historycznej pamięci w małej miejscowości. Pozyskanie niezbędnych informacji, umożliwiających znalezienie odpowiedzi na pytania badawcze, odbyło się poprzez wykorzystanie techniki wywiadu częściowo ustrukturyzowanego, związanego z podejściem jakościowym w badaniach społecznych. Taka metoda pozwala na zobiektywizowanie postrzegania zjawiska przez ankietowanych oraz na niepodlegające ograniczeniom pogłębienie ich odpowiedzi. Ponadto proces badawczy został oparty o metodę fenomenologiczną. M. Heidegger definiuje ją jako badanie i opis zjawisk, przy czym zjawiska odnoszą się do rzeczy i przeżyć takich, jakimi doświadczają ich ludzie (Heidegger, 2002). Zastosowanie tej metody jest związane z jednej strony z empiryzmem badawczym, oznaczającym bezrefleksyjne podejście badacza do badanego przedmiotu, a z drugiej – osadzeniem badacza w kontekście społecznym, który jest mu znany, tym samym powodując lepsze zrozumienie procesów i zjawisk, które w nim zachodzą. Świadczy to przede wszystkim o obiektywności oraz skuteczności procesu badawczego. Tym niemniej, w celu optymalizacji efektów autor zastosował również wspomagające techniki badawcze w postaci obserwacji uczestniczącej jawnej oraz analizy prasy i monografii dotyczących historii miasta oraz jego mieszkańców.

Badania zostały przeprowadzone w mieście Sławuta w latach 2019–2021. Do końca XIX wieku miasto to było znaczącym kulturowym, politycznym oraz ekonomicznym ośrodkiem ówczesnej Wołyńskiej guberni. Wybór ten został podyktowany nie tylko ze względu na jego historyczne znaczenie, lecz także dlatego, że północ obwodu Chmielnickiego, czyli region, gdzie znajduje się Sławuta, nie stanowił obiektu zainteresowania dla badaczy. Wynika to z faktu, że w większości przypadków uwaga była skupiana przede wszystkim na badaniu regionu Podola, gdzie centralne miejsce zajmuje Kamieniec Podolski. Ponadto Sławuta jest niewielkim miastem, co idealnie wkomponowuje się w założenia teoretyczne autora, mające na celu wskazanie złożonych procesów poprzez spojrzenie na nie z perspektywy małego miasta. Istotne znaczenie dla autora w tym kontekście odgrywały badania przeprowadzone przez Viktorię Seredę, dotyczące pamięci Lwowa i Doniecka. Autorka nie tylko zwraca uwagę na konkretne treści historycznej pamięci tych miast, lecz także odnosi owe treści do aspektu tożsamości mieszkańców tych miast, ich wyjątkowości, obejmując wymiar zarówno lokalny, jak i narodowy (Sereda, 2020). Tym niemniej fakt, że badania były przeprowadzone we Lwowie i w Doniecku kolejny raz potwierdza przekonanie autora odnośnie tego, iż małe miasta są pomijane w procesach badawczych.

Sławuta w tym kontekście nie jest wyjątkiem, bowiem powstało zaskakująco mało opracowań naukowych opisujących historię tego miasta. Warto w tym miejscu wspomnieć prace między innymi: W. Koczubeja (1929), W. Tatarkina (2010), W. Basyrowa i O. Sapożnika (1981), I. Woronczuka (2001), jak również S. Kowalczyka i L. Czumaka (2010). Jednak na szczególną uwagę zasługują prace W. Berkowskiego, który w kompleksowy sposób przedstawia dzieje z historii Sławuty. Autor ten bazując przede wszystkim na archiwalnych źródłach książek Sanguszków, które

w większości zostały ulokowane w archiwum miast Krakowa oraz Tarnowa, jak również materiałach z Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy w Kijowie, tworzy rzetelny historyczny obraz rozwoju Sławuty zaczynając od XVII wieku. Warto w tym miejscu wspomnieć o lokalnych badaczach, którzy również przedstawiają historię Sławuty, jednak często nie weryfikując w sposób naukowy swoich tez, a opierając je na domniemywanych faktach i wydarzeniach. Interesującą w tym kontekście jest polemika między W. Berkowskim a S. Kowalcukiem dotycząca już samej daty powstania miasta. S. Kowalcuk, miejscowy nauczyciel, który wraz z małżonką A. Kowalcuk napisał książkę *Sławuta. Przeszłość i współczesność* zaproponował teorię, że Sławuta została założona jeszcze przed 1569 rokiem. W odpowiedzi na to twierdzenie W. Berkowski, odwołując się do archiwalnych danych wskazał, że ta wersja jest błędna a Sławuta powstała w period między 1617 a 1619 rokiem, uzasadniając swoją tezę wskazaniem konkretnych dokumentów archiwalnych znajdujących się w Krakowie oraz Tarnowie. Różnice w podejściach badawczych oraz różnica w interpretacji konkretnych faktów wskazują na potrzebę zwiększenia poziomu eksploracji historii małych miast na Ukrainie. Pozwoliłoby to odtworzyć narrację historyczną, która jest jedną z części narracji turystycznej konkretnego miasta (miejsca).

Pamięć historyczna miasta – podział na okresy

Sławuta posiada niezwykle ciekawą historię, wkomponowaną w szeroki dyskurs wielokulturowości. Zasadniczo dzieje tego miasta można podzielić na trzy historyczne okresy. Zabieg ten został wykorzystany przez autora, aby przedstawić wartość poszczególnych wydarzeń i zjawisk w kontekście przywracania historycznej pamięci tego miasta. Podział historii Sławuty na określone okresy przeprowadzono z zachowaniem zasady chronologiczności oraz uwzględniono znaczenie każdego z nich łącznie z historycznymi postaciami oraz wydarzeniami, które wpisują się w odpowiednie ramy czasowe. Istotnym jest również podkreślenie, iż okresy te różnią się między sobą ze względu na trwałość. Jest to bowiem jedno z założeń autora, podkreślające właściwe znaczenie danego okresu historycznego bez względu na jego trwałość.

Pierwszy okres obejmuje lata 1633–1917. Górną granicę czasową wyznacza moment pierwszej wzmianki o mieście Sławuta. Z kolei dolna granica to czas rewolucji (1917–1918), kiedy zrewoltowani żołnierze zamordowali Romana Damiana Sanguszkę (1 listopada 1917 r.), a pałac książęcy obrabowano i częściowo spalono. Ten pierwszy okres miał niebagatelne znaczenie dla historii miasta. Autor podkreśla, iż obecność na dzisiejszym terytorium zachodniej Ukrainy, a ówczesnej Wołyńskiej guberni (regionu, gdzie znajduje się Sławuta) polskich rodów, takich jak: Sanguszkowie, Wiśniowieccy czy też Czartoryscy, odegrało ważną rolę w kontekście kształtowania się kulturowego dziedzictwa, z którym mamy do czynienia dzisiaj. Istotnym jest fakt, iż historia tego miasta to historia wielokulturowej wspólnoty mieszkańców, którym Sławuta zawdzięcza swój rozwój. Tym niemniej warto konstatować fakt, iż do połowy XVIII wieku miasto miało charakter prowincji, która nie wpisała się na kartę historii istotnymi osiągnięciami. Sytuacja ta uległa zmianie, kiedy książę Hieronim Sanguszko, syn Pawła-Karola, w 1751 roku przejmuje w spadku nie tylko Tarnów, Tołoczyn, Lubartów i Smolany, lecz również cały powiat Zasławski

wraz z miastem Sławuta (Berkowski, 2008). Od tego momentu miasto przeradza się z małego prowincjonalnego ośrodka na znaczące centrum kulturowo-polityczne. Wśród wielu ważnych wydarzeń w tym okresie warto wspomnieć chociażby funkcjonowanie na terenie miasta słynnej żydowskiej drukarni braci Szapiro, która była największym ośrodkiem tego typu w rosyjskim imperium (Sławuta znalazła się na obszarze imperium rosyjskiego po III rozbiórce Polski). Drukarnia braci Szapiro zasłynęła z tego, że drukarze ze Sławuty i z Wilna prowadzili spór o prawa do druku Talmudu Babilońskiego. Spór ten był nie tylko rywalizacją dwóch drukarni o zyski i sławę, ale również jednym z „frontów” walki pomiędzy chasydami a ich przeciwnikami (Ginsburg, 1991).

Panowanie rodu Sanguszków w Sławucie to także znana w całej Europie hodowla koni arabskich. Inicjatorem tego pomysłu był Hieronim Sanguszko. Na początku koni rekwirowano Turkom i Tatarom, zaś potem Sanguszko wysyłał na wschód specjalne delegacje mające za zadanie znalezienie i zakup najlepszych źrebaków (Sanguszko, 1839). Sławuckie konie najbardziej zyskały na znaczeniu najpewniej za czasów Romana Sanguszki, znanego także jako „Sybirak”, który przejął Sławutę po swoim ojcu w 1844 roku (Dębicki, 1881). Interesującym faktem jest to, że Juliusz Kossak, wybitny polski malarz, dość często wykorzystywał motyw jeźdźca w centrum, za nim zaś jadące wojsko lub toczące się walki. W 1879 roku Juliusz Kossak przedstawił księcia Józefa Poniatowskiego na czarnym koniu, słynnej Szumce, ogierze czystej krwi arabskiej, którego dostał od księcia Eustachego Sanguszki ze swojej sławnej stajni w Sławucie w 1810 roku (Pruski, 1983).

Sanguszkowie wpisali się na kartę historii miasta również poprzez to, iż w 1879 roku w lesie sosnowym nad Horyniem urządzono zakład leczenia kumysem z mleka kobylego, który rozwinął się zwłaszcza po roku 1884 pod zarządem doktora Dobrzyckiego. Miejsce to stało się słynne również poprzez domniemania, iż w 1904 r. przebywała w nim wybitna ukraińska pisarka Lesia Ukrainka. Świadczy o tym zdjęcie przywiezione do Sławuty w 2002 roku przez emigrantkę z Australii. Rozpoznano na nim postać bardzo podobną do Lesi Ukrainy. Tym niemniej fakt ten nie jest do końca potwierdzony. Początkowo bowiem uważano, że Lesia Ukrainka odwiedziła Sławutę w 1888 r., ale teoria ta została szybko rozwiana, gdyż udowodniono, że pisarka w tym czasie nie przebywała w mieście, lecz przejeżdżała przez Sławutę w drodze do Odessy, co zostało wspomniane w jednym z jej wierszy.

Historia Sławuty to również historia takich wybitnych postaci, jak: powieściopisarz Henryk Rzewuski, generał Maciej Rybiński i malarz Włodzimierz Łoś. Sławuta to również miejsce, gdzie znajduje się piękny kościół św. Doroty, który architektonicznie jest bardzo podobny do kościoła Saint Eustache w Paryżu. Przywołanie tych historycznych faktów jednoznacznie podkreśla fakt, świadczący o znaczeniu rodu Sanguszków dla rozwoju miasta.

Pierwszy okres historii Sławuty jest niezwykle bogaty w wydarzenia oraz postaci, które w kontekście niniejszego artykułu stanowią jedną z podstaw, na której powinien opierać się proces przywracania historycznej pamięci tego miasta. Z kolei drugi okres to lata 1941–1945. Dzieje Sławuty w tym czasie nie są przepełnione znaczącymi wydarzeniami, tak jak było to w przypadku okresu pierwszego. Lata 1941–1945 to okres II wojny światowej, a właściwie tej jej części, kiedy był realizowany plan Barbarossa, celem którego był atak na Związek Radziecki. Wartymi uwagi w kontekście niniejszego artykułu były między innymi postacie M. Michaiłowa oraz

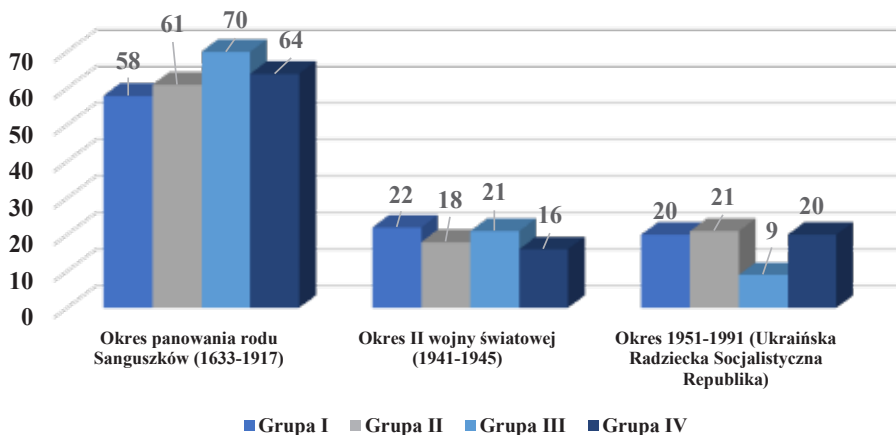
A. Oduchy. Przewodniczyli oni partyzanckim grupom sprzeciwu na obszarze miasta i okolic podczas nazistowskiej okupacji (Kowalczyk, 2016). Stanowi to niewątpliwie przejaw bohaterskiej walki mieszkańców Sławuty i pobliskich miejscowości w walce z okupantem. Tym niemniej, historia Sławuty w tym okresie to również liczne mordy na mieszkańcach, których dokonywali naziści w odwecie za partyzanckie ataki. Ponadto, warto zaznaczyć, że na obszarze miasta od września 1941 r. funkcjonował obóz koncentracyjny „Stammlager 301. Slavuta Zweiglager”. Fakt ten był rozpatrywany wśród innych podczas procesu w Norymberdze. Niewątpliwie są to przykre momenty w dziejach miasta, tym niemniej stanowią one integralną część szerszego kontekstu historycznego.

Trzeci okres obejmuje lata 1951–1991. Był to czas komunistycznego reżimu, który nie obfitował w znaczące dla miasta wydarzenia historyczne. Mimo to warto podkreślić, że Sławuta w tym okresie stała się znaczącym ośrodkiem przemysłowym w Ukraińskiej Socjalistycznej Republice Radzieckiej (USRR). Powstało wówczas wiele fabryk i przedsiębiorstw, które zapewniały miejsca pracy wielu mieszkańcom. Zasadniczo to Sławuta w tym czasie, realizując pięcioletnie plany gospodarcze, nie różniła się od innych miast w Związku Radzieckim. Skupiano się bowiem na zaspokajaniu przede wszystkim materialnych potrzeb społeczeństwa, co było zgodne z ukrytą komunistyczną zasadą osłabiania sfery aksjologicznej i etycznej człowieka. Trafnym może być w tym kontekście aforyzm, iż „w radzieckiej Sławucie budowano fabryki, a nie kościoły i biblioteki”.

Znaczenie historycznej pamięci w procesie kształtowania turystycznej atrakcyjności miasta

Zatem przedstawione powyżej wydarzenia stanowią historyczny obraz miasta, który został wykorzystany przez autora w trakcie realizacji procesu badawczego. Warto również podkreślić, iż zastosowano kategoryzację grup badawczych w oparciu o koncepcję P. Connertona. Zgodnie z jego założeniem mieszkańców każdego miasta można podzielić na: osoby kosmopolityczne, które prowadzą nomadyczny sposób życia, nie przywiązując się do określonego miejsca; osoby „zlokalizowane” w danym miejscu, które się urodziły i uchodzą za tzw. „miejscowych”; osoby, które wskutek różnych procesów przyjechały do danego miasta i w nim się osiedliły; oraz osoby, które przybyły do danego miasta wskutek działań przymusowych (jest to związane z historycznymi procesami przesiedlania), co zaburza ich wewnętrzną sferę emocjonalną, zwłaszcza biorąc pod uwagę stosunek do tego miasta (Connerton, 2009). Podział ten został nałożony przez autora na siatkę mieszkańców Sławuty. Zabieg ten umożliwił poznanie zdania na temat znaczenia określonych historycznych wydarzeń w przekroju różnych grup mieszkańców. W toku procesu badawczego udało się więc ustalić, jaki okres historyczny jest dla mieszkańców Sławuty najbardziej istotny z perspektywy przywracania pamięci historycznej, a w związku z tym zwiększania jego atrakcyjności turystycznej. Ilustrują to wyniki badań zrealizowane przez autora na próbie 100 mieszkańców Sławuty, zawarte w poniższym wykresie (Ryc. 1) i uwzględniające wspomnianą charakterystykę podziału na grupy. Zasadniczo osoby, które wzięły udział w procesie badawczym są przedstawicielami kultury, oświaty i nauki. W celu zachowania anonimowości uczestników badania, autor nie podaje

indywidualnych wypowiedzi, lecz przedstawia je jako przedstawicieli grupy – I, II, III, IV – odpowiednio do kategorii P. Connerton.

Ryc. 1. Opinia mieszkańców miasta Sławuta dotycząca znaczenia poszczególnych okresów historycznych w procesie przywracania pamięci historycznej.

Źródło: opracowanie własne

Wyniki badań przedstawiają opinie mieszkańców miasta dotyczące poszczególnych okresów historycznego rozwoju miasta. Autor poddał analizie treści wywiadów, z których wynika jednoznacznie, że przywracanie historycznej pamięci miasta powinno się opierać na okresie panowania rodu Sanguszków. Wynika to przede wszystkim z dużego zainteresowania wśród mieszkańców miasta tym okresem, a niewielką bazą źródłową pozwalającą poznać ten okres w jak najlepszym stopniu. Z kolei okres II wojny światowej, mimo bohaterkich wyczynów mieszkańców-partyzantów, jest owiany legendą wielkiego dramatu. Co więcej, pozostaje on w pamięci mieszkańców jako „czarna plama” na kartach historii. W tym kontekście najważniejszą rolę odegrał aspekt emocjonalny, bowiem wydarzenia II wojny światowej często wywoływały w rozmówcach uczucia oraz przeżycia dotyczące ich własnych rodzin. Natomiast okres od 1951 do 1991 roku był wspominany przez mieszkańców miasta raczej ze względu na sentyment, związany z ich własnymi przeżyciami, gdyż większość osób badanych była urodzona przed 1991 roku, aczkolwiek aspekt wiekowy nie był w tym kontekście istotnym wskaźnikiem. Powyższe dane odnoszą się przede wszystkim do pierwszego pytania badawczego, określającego znaczenie okresów historycznych w kontekście zwiększania atrakcyjności turystycznej miasta. Warto jednocześnie podkreślić, że każdy z okresów historycznych jest niezwykle istotny z perspektywy historycznego rozwoju miasta. Tym niemniej badanie miało na celu pokazać, w jakim kierunku należy podążać i na jakiej podstawie budować strategię turystyczną miasta.

Ustosunkowując się do drugiego pytania, autor przedstawia szereg procesów oraz czynności mających na celu pokazanie, w jaki sposób pamięć historyczna może być implementowana w proces zwiększania turystycznej atrakcyjności miasta. Warto przede wszystkim wspomnieć o potrzebie realizowania programów

edukacyjno-kulturowych wśród mieszkańców miasta. Jest to zasadne przede wszystkim w kontekście budowania strategii oddolnej promocji miasta na zewnątrz. Zadaniem tego typu programów powinno być podkreślenie wyjątkowości Sławuty, która posiada bogatą historię, tradycję oraz kulturę. Uzasadnioną w tym kontekście jest również współpraca z administracją samorządową i rządową. Ciekawym i pożytecznym może być przykład realizacji konkretnych działań skierowanych na przywracanie historycznej pamięci miasta. Aspekt ten dotyczy berlińskiego projektu „The Missing House” Christiana Boltańskiego (Saryusz-Wolska, 2007). Celem była symboliczna rekonstrukcja „nieobecnego domu”, po którym pozostało jedynie puste miejsce. Docierając do starych dokumentów i przeprowadzając wywiady, autor projektu odtworzył fragmenty życia jego dawnych mieszkańców. Uzyskany materiał posłużył do wykonania instalacji umieszczonej na pustym placu. Miejsce ponownie „ożyło” w świadomości ludzi, którzy do tej pory widzieli jedynie pustą przestrzeń, miejsce bezimienne. Symboliczne wypełnienie pustych przestrzeni wnosi szczególny rodzaj doświadczenia: niewidzialne staje się widoczne, opowiedziane i zrozumiałe; dzięki przypomnieniu historii miejsca i ludzi dokonuje się symboliczna rekonstrukcja czy też może de-konstrukcja, wypełnienie pustki miejsca – skłania do namysłu, interpretacji, wzbogaca wiedzę, zainteresowanie, integruje mieszkańców, a nade wszystko stymuluje kolejne działania, które wzmacniają identyfikację z miejscem (Łaguna-Raszkiwicz, 2013).

Autor odwołuje się również do pracy W. Konończuka *Zagrożone dziedzictwo. Polskie dobra kultury na Ukrainie i Białorusi*, która przedstawia sposoby przywracania historycznej pamięci, co jednocześnie koreluje z kwestią zwiększania turystycznej atrakcyjności konkretnego miasta (miejsca). Mają one kompleksowy charakter, uwzględniający kwestie finansowe, społeczne, jak również polityczne. Najbardziej odpowiednie z nich w kontekście niniejszego artykułu to:

- zwiększenie wydatków finansowych na rozwój programów edukacyjno-kulturowych;
- inwentaryzacja zabytków;
- wsparcie konserwacji już istniejących zabytków;
- pomoc w kształceniu i tworzeniu służb konserwatorskich;
- wspólne projekty badawcze zarówno z ukraińskimi, jak i zagranicznymi badaczami;
- eksploracja archiwów państwowych oraz zagranicznych;
- udział w międzynarodowych programach konserwacji i innowacji dziedzictwa;
- nawiązanie współpracy z tzw. „miastami partnerskimi”;
- uspołecznienie opieki nad zabytkami (Konończuk, 2020).

Przedstawiona lista nie jest wyczerpująca. Stanowi ona jedynie punkt odniesienia do dalszych rozważań, a przede wszystkim działań. Przywracanie historycznej pamięci miasta powinno stać się priorytetowym zadaniem nie tylko dla jego mieszkańców, lecz przede wszystkim państwa.

Podsumowanie

Reasumując powyższe rozważania, należy potwierdzić zasadność postawionej hipotezy, iż każde miejsce (miasto), niezależnie od jego wielkości, posiada własną,

unikalną historię, eksploracja której jest potrzebna, aby poznać i zrozumieć jej turystyczne walory świadczące o atrakcyjności tego miasta (miejsca) dla innych. Warto w tym miejscu przywołać słowa Hannah Arendt: gdybyśmy rzeczywiście zapomnieli o przeszłości – niezależnie od tego, co mogłoby ulec zapomnieniu – pozbawilibyśmy się wówczas jednego z wymiarów naszego życia, to znaczy głębi ludzkiej egzystencji. Pamięć i głębia są bowiem tym samym, czy raczej: głębia otwiera się w człowieku tylko za sprawą pamięci (Arendt, 2011). Zatem przywracanie historycznej pamięci jest niezwykle istotnym procesem, zwłaszcza z perspektywy małego ukraińskiego miasta, bowiem takie małe miasto jak Sławuta posiada niezwykle ciekawą oraz bogatą historię. Znajomość oraz rozumienie wydarzeń i procesów historycznych, jest prostą drogą do zrozumienia członkiem jakiej wspólnoty, członkiem jakiego narodu jestem. Współczesna Ukraina, przeżywająca okres transformacji społeczno-kulturowej, powinna wznagać lokalne inicjatywy przywracania historycznej pamięci jako części szerszego procesu promocyjnego. Sławuta przed długi okres swojego istnienia była wielokulturowym miastem, znajdującym na obszarze dawnej Rzeczypospolitej, co niewątpliwie odegrało istotną rolę w strukturze jej historycznego modelu pamięci. Uzasadnioną jest więc kontynuacja procesu badawczego, skierowana na porównanie walorów turystycznych małych miast z zachodniej i wschodniej Ukrainy. To porównanie z pewnością pozwoli stworzyć siatkę wzajemnych powiązań, albo też odmienności, ukazujących całokształt atrakcyjności małych ukraińskich miast jako destynacji turystycznych.

Bibliografia

- Arendt, H. (2011). *Między czasem minionym a przyszłym*. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- Auge, M. (1995). *Non-places. An Introduction to Supermodernity*. London: Verso.
- Basyrow, W., Sapożnik, O. (1981). *Slavuta*. Lviv.
- Beatley, T. (2004). *Native to Nowhere. Sustaining Home and Community In a Global Age*. Washington: Island Press.
- Berkowski, W. (2008). *Studies in the history of Slavutchyna*. Kyiv: Pulsary University Publishing House.
- Castells, M. (2009). *The Rise of the Network Society*. Oxford: Wiley-Blackwell Publisher.
- Casey, E.S. (1997). *The fate of place. A philosophical history*. Berkeley: University of California Press.
- Connerton, P. (2009). *How modernity forgets*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cubitt, G. (2007). *History and Memory*. Manchester: Manchester University Press.
- Dębicki, L. (1881). *Książka Roman Sanguszko*. Kraków.
- Domańska, E. (2005). *Mikrohistorie. Spotkania w międzyświatach*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Ginsburg, S. (1991). *The Drama of Slavuta*. Lanham, Maryland: University Press of America.
- Heidegger, M. (2002). *Odczyty i rozprawy*. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- Koczubej, W. (1929). *Before the Registration of Archaeological Primary Sources in Shepetivka Region*. Shepetivka.
- Konończuk, W. (2020). *Zagrożone dziedzictwo. Polskie dobra kultury na Ukrainie i Białorusi*. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Koselleck, R. (2001). *Semantyka historyczna*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

- Kovalchuk, S., Kovalchuk, A. (2016). *Slavuta. Past and Present*. Kyiv.
- Kovalchuk, S., Czumak, L. (2010). *Slavuta. Revival of Memory*. Ostrig.
- Kunstler, J.H. (1998). *Home From Nowhere*. New York: Simon and Schuster.
- Łaguna-Raszkievicz, K. (2013). Pamięć społeczna miasta – bogactwo znaczeń i sensów dla edukacji. *Pedagogika społeczna*, 3(49), 51–60.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of America Community*. New York: Simon and Schuster.
- Pruski, W. (1983). *Dwa wieki polskiej hodowli koni arabskich (1778–1978) i jej sukcesy na świecie*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne.
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion.
- Ricoeur, P. (2012). *Pamięć, historia, zapomnienie*. Kraków: Universitas.
- Sanguszko, W. (1839). *O chowie koni i polepszeniu rasy w Galicji*. Lwów.
- Saryusz-Wolska, M. (2007). Strategie pamięci zbiorowej w przestrzeni miejskiej. Problemy Berlina po zjednoczeniu Niemiec. W: B. Korzeniowski (red.), *Przemiany Pamięci społecznej a teoria kultury*. Poznań: Instytut Zachodni, 136–154.
- Sereda, V. (2020). In The Search of Belonging: Rethinking The Other In The Historical Memory of Ukrainian IDPs. *Ideology and Politics Journal*, 2(16), 83–107, <https://doi.org/10.36169/2227-6068.2020.01.00014>
- Szacka, B., 2005, Pamięć zbiorowa. W: *Wobec przeszłości. Pamięć przeszłości jako element kultury współczesnej*. Warszawa, 17–30.
- Tatarkin, W. (2010). *Slavuta. Materials From the History of the Region*. Lviv.
- Wang, Z. (2018). *Memory Politics, Identity and Conflict. Historical Memory as a Variable*. London: Palgrave Macmillan.
- Worończuk, I. (2001). *The Estates of the Ostrogski Princes in Volyn*. Starokonstantyniv.

Notka biograficzna o autorze: absolwent Akademii Ignatianum w Krakowie na kierunku politologia. Obecnie realizuje studia doktoranckie na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (kulturoznawstwo). Interesuje się zagadnieniami dotyczącymi mediów i polityki międzynarodowej, w szczególności dotyczącymi obszaru ówczesnego Związku Radzieckiego. Jest autorem wielu publikacji naukowych w kraju i za granicą poświęconych Ukrainie. Szczególną rolę w jego badaniach naukowych odgrywa współczesna kultura ukraińska i jej wpływ na społeczeństwo. Główny aspekt badań naukowych dotyczy lokalnego wymiaru tożsamości ukraińskiej. Przygotowuje monografię naukową na temat kształtowania się współczesnej tożsamości ukraińskiej w kontekście społeczno-kulturowej transformacji państwa.

Biographical note of author: Wiktor Możgin – Master of Political Science at the Ignatianum Academy in Cracow. Currently, he's continuing PhD studies at the Jagiellonian University in Cracow (cultural studies). He is interested in issues concerning the media and international politics, in particular relating to the area of the then Soviet Union. He is the author of many scientific publications both in Poland and abroad devoted to the Ukrainian state. Contemporary Ukrainian culture and its impact on society play a special role in his scientific research. The main aspect of scientific research concerns the local dimension of Ukrainian identity. He prepares a scientific monograph on the formation of contemporary Ukrainian identity in the context of the socio-cultural transformation of the state.

ORCID: 0000-0001-5744-8103

e-mail: wiktormozgin@gmail.com